

गडचिरोली जिल्हा

निर्मिती

- 26 ऑगस्ट 1982 रोजी पूर्वीच्या चंद्रपूर जिल्ह्याचे विभाजन करून गडचिरोली जिल्ह्याची निर्मिती झाली. पूर्वी, हा चंद्रपूर जिल्ह्याचा एक भाग होता.
- 1905 मध्ये चंद्रपूर तालुक्यातील ब्रह्मपुरी येथून जमीनदारी इस्टेट हस्तांतरित करून गडचिरोली तहसीलची निर्मिती करण्यात आली.
- गडचिरोली जिल्ह्याची निर्मिती 26 ऑगस्ट 1982 रोजी चंद्रपूर जिल्ह्याचे विभाजन करून ब्रह्मपुरीच्या ठिकाणी करण्यात आली, जो महाराष्ट्राच्या विदर्भाचा भाग आहे.
- प्राचीन काळी या प्रदेशावर राष्ट्रकूट, चालुक्य, देवगिरीचे यादव आणि नंतर गडचिरोलीच्या गोंडांचे राज्य होते.
- 1956 पर्यंत हा मध्य प्रांताचा भाग होता, जेव्हा राज्यांच्या पुनर्रचनेसह, चंद्रपूर मुंबई राज्यात हस्तांतरित करण्यात आले.
- 1960 मध्ये महाराष्ट्र राज्याची निर्मिती झाली तेव्हा चंद्रपूर हा राज्याचा जिल्हा बनला.
- गडचिरोली जिल्हा हा महाराष्ट्र राज्याच्या ईशान्य बाजूस वसलेला आहे आणि त्याला तेलंगणा आणि छत्तीसगड राज्याच्या सीमा आहेत.

भौगोलिक स्थान

- जिल्ह्याचे भौगोलिक क्षेत्र : १४,४१२ चौ.कि., जिल्ह्याचे पृथ्वीवरील स्थान : १८.४३ ते २१.५० उत्तर अक्षांश आणि ७९.४५ ते ८०.५३ पूर्व रेखांश, समुद्रसपाटीपासून सरासरी उंची - २१७ मीटर (७१५ फूट).
- गडचिरोली जिल्ह्यात नक्षलवाद मोठ्या प्रमाणात प्रचलित आहे आणि त्यानंतर रेड कॉरिडॉरचा एक भाग म्हणून हायलाइट केला गेला आहे, ज्याचा उपयोग भारतातील नक्षलवाद्यांनी पीडित असलेल्या भागाचे वर्णन करण्यासाठी केला आहे.

लोकसंख्या

- जिल्ह्याची एकूण लोकसंख्या 10,72,942 आहे. पुरुष आणि महिलांची लोकसंख्या अनुक्रमे ५,४१,३२८ आणि ५,३१,६१४ आहे (२०११ च्या जनगणनेनुसार). जिल्ह्यातील SC आणि ST लोकसंख्या 1,20,754 आणि 4,15,306 आहे (2011 च्या जनगणनेनुसार).
- जिल्ह्याचा साक्षरता दर ७४.४% आहे (२०११ च्या जनगणनेनुसार). जिल्हा आदिवासी आणि अविकसित जिल्हा म्हणून वर्गीकृत आहे. हा जिल्हा बांबू आणि तेंदूपत्त्यासाठी प्रसिद्ध आहे.
- या जिल्ह्यात भात हे प्रमुख कृषी उत्पादन आहे. ज्वारी, जवस, तूर, गहू हे जिल्ह्यातील इतर कृषी उत्पादन आहेत. लोकांचा मुख्य व्यवसाय शेती आहे.
- जिल्हाला एकाच मोठी बाजार पेठ आहे, ती वडसा(देसाईगंज) येथे भरते. वडसा हे शहर वैनगंगा नदीच्या काठावर वसलेले असून, जिल्ह्यातील एकमेव रेल्वे लाईन (गोंदिया-नागभीड-चंद्रपूर) येथून जाते. त्यामुळे येथे मोठी बाजारपेठ आहे.
- चामोर्शी तालुक्यातील आष्टी येथील पेपर मिल आणि देसाईगंज येथील पेपर पल्प कारखाना वगळता संपूर्ण जिल्ह्यात कोणतेही मोठे उद्योग नाहीत. जिल्ह्यात अनेक भात गिरण्या आहेत.
- जिल्ह्यातील आरमोरी तालुक्यात तुसार रेशीम अळी केंद्र अस्तित्वात आहे. जिल्ह्यातून केवळ १८.५ किलोमीटरचा रेल्वे मार्ग जातो.
- जिल्हा रुग्णालय - १, एकूण ग्रामीण रुग्णालये - १३, एकूण प्राथमिक आरोग्य केंद्रे - ४५, प्राथमिक आरोग्य पथके - ३६, या समवेतच डॉ. अभय बंग व त्यांची पत्नी राणी बंग यांची सर्च (शोधग्राम, गडचिरोली) ही संस्था तेथील आदिवासींना आरोग्यसेवा पुरवते. डॉ. प्रकाश आमटे यांची लोक-बिरादरी (हेमलकसा, भामरागड) ही संस्थादेखील आदिवासींना सामाजिक व आरोग्यविषयक मदत करत.
- जिल्ह्यात गोंडी, माडिया, मराठी, हिंदी, तेलगू, बंगाली, छत्तीसगडी या सात भाषा बोलल्या जातात.
- जिल्ह्याची विभागणी अनुक्रमे गडचिरोली, चामोर्शी, अहेरी, एटापल्ली, देसाईगंज आणि कुरखेडा या सहा उपविभागांमध्ये करण्यात आली असून प्रत्येक उपविभागात दोन तालुके आहेत. 457 ग्रामपंचायती आणि 1688 महसुली गावे.
- जिल्ह्यात गडचिरोली, आरमोरी आणि अहेरी असे तीन विधानसभा मतदारसंघ आहेत. मुळात जिल्ह्याचे 12 तालुके आणि 12 पंचायत समित्यांमध्ये विभागणी करण्यात आली आहे.
- गडचिरोली जिल्ह्यात 9 नगर पंचायती आहेत आणि जिल्ह्यात गडचिरोली, देसाईगंज (वडसा) आणि आरमोरी येथे तीन नगरपालिका अस्तित्वात आहेत.
- जिल्ह्याचे मुख्य नदीचे खोरे गोदावरी आहे जी जिल्ह्याच्या दक्षिण सीमेला लागून आहे आणि पश्चिमेकडून पूर्वेकडे वाहते. गोदावरीच्या प्रमुख उप-खोऱ्यांमध्ये प्राणहिता उप-खोरे आहेत ज्यांना चामोर्शी तालुक्यातील चपराळा गावाजवळ वैनगंगा आणि वर्धा नदी या दोन प्रमुख उप-खोऱ्यांच्या संगमावरून नाव देण्यात आले आहे; आणि इंद्रावती उप-खोरे.
- जिल्ह्याचा पूर्व भाग म्हणजे धानोरा, एटापली, अहेरी आणि सिरोंचा तालुके जंगलाने व्यापलेले आहेत. जिल्ह्यातील भामरागड, टिपागड, पलसगड, सूरजागड या भागात डोंगररांगा आहेत.

- झाडीपट्टी रंगभूमी ही आपले वेगळेपण जपत कार्यशील आहे. या रंगभूमीने हजारो कलावंत घडवले आहेत. या झाडीपट्टी प्रदेशात जवळपास पन्नास नाट्यमंडळे असून, येथे दोनशेहून अधिक नाटकांचे लिखाण झाले आहे.
- गडचिरोली जिल्ह्यात चामोर्शी तालुक्यातील मार्कडाचे ऐतिहासिक शिवमंदिर व चप्राळा येथील हनुमान मंदिर ही प्रसिद्ध मंदिरे आहेत. कुरखेडा तालुक्यातील मालेवाडा येथून १० किलोमीटर अंतरावर खोब्रामेंढा देवस्थान असून तेथे खूप मोठी मारुतीची मूर्ती आहे.

byjusexamprep.com